

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 361

Agrobiznes 2014

Rozwój agrobiznesu

**w okresie 10 lat przynależności Polski
do Unii Europejskiej**

Redaktorzy naukowci

Anna Olszańska

Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-462-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Halina Bartkiewicz , Czynniki wpływające na decyzje o obrocie ziemią rolniczą na przykładzie województwa lubuskiego.....	11
Katarzyna Boratyńska , Mechanizm bankructwa wybranego przedsiębiorstwa spożywczego	20
Katarzyna Domańska, Anna Nowak , Konkurencyjność polskiego rolnictwa na rynku Unii Europejskiej	29
Ludosław Drelichowski, Grzegorz Oszućik , Niektóre uwarunkowania rozwoju agrobiznesu w okresie po akcesji Polski do Unii Europejskiej	38
Maciej Dzikuć , Znaczenie wykorzystania współspalania biomasy w produkcji energii elektrycznej w Polsce	48
Maria Golinowska , Tendencje do zmian w nakładach na chemiczną ochronę rolnictwa w Polsce po roku 2004	57
Michał Jasiulewicz , Potencjał agrobiomasy lokalnej podstawą rozwoju biogazowni na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	66
Elżbieta Kacperska , Konkurencyjność polskich artykułów rolnospożywczych na rynku Unii Europejskiej w latach 2004-2012.....	78
Halina Kałuża, Agnieszka Ginter , Innowacje w gospodarstwach rolniczych młodych rolników.....	89
Agnieszka Komor , Zmiany w rozmieszczeniu i specjalizacji regionalnej przemysłu spożywczego w układzie wojewódzkim	99
Jolanta Kondratowicz-Pozorska , Wsparcie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2004-2013 i w perspektywie 2014-2020.....	108
Jerzy Kopiński , Trendy zmian głównych kierunków produkcji zwierzęcej w Polsce w okresie członkostwa w UE	117
Jakub Kraciuk , Znaczenie produktów rolnospożywczych w polsko-niemieckiej wymianie handlowej	130
Barbara Kutkowska , Rolnictwo dolnośląskie 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej	139
Robert Mroczek, Mirosława Tereszczuk , Zmiany w polskim przemyśle mięsnym po przystąpieniu do Unii Europejskiej.....	152
Wiesław Musiał, Tomasz Wojewodziec , Innowacyjność w zakresie gospodarowania ziemią rolniczą w regionach rozdrobnionych agrarnie.....	162
Grażyna Niewęglowska , Gospodarstwa ekologiczne – szansą czy zagrożeniem dla polskiego rolnictwa?	169

Mirosława Marzena Nowak , Spółdzielczość mleczarska w okresie przynależności Polski do UE	177
Łukasz Popławski , Kierunki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w opinii mieszkańców gminy Słupia Jędrzejowska	186
Henryk Runowski , Kształtowanie się dochodów gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej	195
Małgorzata Rutkowska-Podołowska , Zielone światło dla zysku – inwestycje ekologiczne	206
Adam Sadowski , Zmiany agrarne w polskim rolnictwie jako efekt przekształceń systemowych	215
Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan , Przeobrażenia strukturalne w rolnictwie Podkarpacia w dekadzie pełnego członkostwa Polski w UE	226
Iwona Szczepaniak , Strategie konkurencji stosowane przez polskich producentów żywności na rynku Unii Europejskiej	238
Elżbieta Jadwiga Szymańska , Zmiany strukturalne na rynku wieprzowiny w Polsce po integracji z Unią Europejską	249
Izabela Wielewska , Zainteresowanie upowszechnieniem inwestycji z zakresu odnawialnych źródeł energii w agrobiznesie	260
Aldona Zawajska , Zjawisko zagrabiania ziemi w kontekście praw własności	269
Dariusz Żmija , Innowacyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce	281
Maria Zuba-Ciszewska, Jan Zuba , Wpływ struktury i cen sprzedanych produktów mleczarskich na efektywność sprzedaży wybranej spółdzielni mleczarskiej w różnych okresach	290

Summaries

Halina Bartkiewicz , Factors influencing decisions on trading agricultural land on the example of the Lubuskie Voivodeship	19
Katarzyna Boratyńska , Mechanism of bankruptcy of selected food industry company	28
Katarzyna Domańska, Anna Nowak , Competitiveness of Polish agriculture on the European Union market	37
Ludosław Drelichowski, Grzegorz Oszućnik , Some conditions for the development of agribusiness in the period after the Polish accession to the European Union	46
Maciej Dzikuć , The importance of biomass co-firing in electricity production in Poland	56
Maria Golinowska , Trends in changes of expenditure on chemical plant protection in Poland after 2004	65
Michał Jasiulewicz , Local agri-biomass potential as a basis of the biogas plants development on the example of West Pomeranian Voivodeship	76
Elżbieta Kacperska , Competitiveness of Polish agro-food products on the EU market in the years 2004-2012	88

Halina Kaluża, Agnieszka Ginter , Innovations in agricultural farms of young farmers	98
Agnieszka Komor , Changes in arrangement and regional specialization of food industry in voivodeship system	107
Jolanta Kondratowicz-Pozorska , Support for ecological farms in Poland in 2004-2013 and in the perspective of 2014-2020	116
Jerzy Kopiński , Trends of changes of the main kinds of animal production in Poland in the period of its membership in the UE	128
Jakub Kraciuk , The role of agri-food products in the German-Polish trade..	138
Barbara Kutkowska , Lower Silesian agriculture after 10 years since the accession to the European Union	151
Robert Mroczek, Mirosława Tereszczuk , Changes in the Polish meat industry after the accession to the European Union	160
Wiesław Musiał, Tomasz Wojewodziec , Innovativeness in management of agricultural land in regions with agrarian fragmentation	168
Grażyna Niewęglowska , Organic farms – an opportunity or a threat for Polish agriculture?	176
Mirosława Marzena Nowak , Dairy cooperatives during the Polish membership in the EU	185
Łukasz Popławski , Directions of multifunctional development of rural areas in the opinion of inhabitants of Słupia Jędrzejowska commune	194
Henryk Runowski , Shaping incomes of agricultural farms in the European Union	205
Małgorzata Rutkowska-Podolowska , Green light for profit – environmental investments	214
Adam Sadowski , The agrarian structure changes in Polish agriculture as a result of the systemic transformations	225
Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan , Structural changes in agriculture in Podkarpacie in the decade of Poland's full membership in the European Union	237
Iwona Szczepaniak , Competition strategies used by Polish food producers on the market of the European Union	248
Elżbieta Jadwiga Szymańska , Structural changes in the pigmeat market after Polish integration with the European Union	259
Izabela Wielewska , Interest in popularization of investments in renewable energy sources in agribusiness	268
Aldona Zawojcka , The phenomenon of land-grabbing in the context of property rights	280
Dariusz Żmija , Innovative character of food industry companies in Poland..	289
Maria Zuba-Ciszewska, Jan Zuba , The influence of the structure and prices of sold dairy products on the efficiency of sales of a selected milk cooperative in different periods of time	299

Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan

Uniwersytet Rzeszowski

PRZEOBRAŻENIA STRUKTURALNE W ROLNICTWIE PODKARPACIA W DEKADZIE PEŁNEGO CZŁONKOSTWA POLSKI W UE

Streszczenie: W opracowaniu zaprezentowano ocenę zmian strukturalnych zachodzących w rolnictwie Podkarpacia w okresie pełnego członkostwa Polski w UE. Analizę ograniczono głównie do struktur decydujących o produkcyjnych funkcjach rolnictwa nie zapominając również o jego pozaprodukcyjnych funkcjach, które powinny wykorzystywać specyfikę regionu. Stąd też w opracowaniu zasygnalizowano zmiany związane z rozwojem rolnictwa ekologicznego i agroturystyki, które niewątpliwie wpisują się w wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój cennych przyrodniczo obszarów wiejskich regionu. Analiza wykazała, że zachodzące w ostatniej dekadzie zmiany okazały się niedostateczne do poprawy konkurencyjności rolnictwa regionu. Wyraźny postęp nastąpił w odniesieniu do rozwoju pozaprodukcyjnych funkcji rolnictwa Podkarpacia – rolnictwa ekologicznego i agroturystyki.

Słowa kluczowe: przeobrażenia strukturalne, funkcje produkcyjne i pozaprodukcyjne rolnictwa, rolnictwo ekologiczne, agroturystyka.

DOI: 10.15611/pn.2014.361.23

1. Wstęp

Rok 2014 jest okazją do ocen i refleksji związanych z dekadą funkcjonowania Polski w UE. Szczególnie istotne jest to w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich, uznawanych za jeden z najtrudniejszych obszarów procesu integracji. Członkostwo Polski w UE następowało po okresie istotnych zmian systemowych zachodzących w naszej gospodarce. Rolnictwo i obszary wiejskie poddane zostały jednocześnie silnej presji tych zmian wynikających z konieczności sprostania konkurencji i wysokim rygorom stawianym produkcji żywności na jednolitym rynku europejskim, na który wkraczaliśmy.

Równocześnie członkostwo stworzyło niepowtarzalne szanse będące efektem dostępu do dużych środków finansowych stanowiących instrumenty polityki wspólnotowej, w tym wspólnej polityki rolnej. To zewnętrzne zasilanie zwiększało zdolność gospodarstw do wprowadzania zmian organizacyjno-produkcyjnych, do

podnoszenia zdolności konkurencyjnych gospodarstw na trudnym jednolitym rynku rolnym. Wiązało się ono jednak było z realizacją celów określonych polityk unijnych, w tym zwłaszcza wspólnej polityki rolnej. Teoretycznie powinno ono prowadzić do bardziej efektywnego wykorzystania potencjału produkcyjnego rolnictwa i obszarów wiejskich, do poprawy konkurencyjności rolnictwa oraz spójności społeczno-ekonomicznej oraz przestrzennej, przy równoczesnym zachowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Okazuje się, że powszechnie akceptowane priorytety polityki w praktyce realizowane są z różnym skutkiem, czego najlepszym przykładem jest Podkarpacie.

Celem opracowania jest ocena zmian strukturalnych zachodzących w rolnictwie Podkarpacia w okresie pełnego członkostwa Polski w UE. Zmiany te zostały ocenione pod kątem wykorzystania specyfiki regionu w kształtowaniu jednego z podstawowych ogniw agrobiznesu, jakim jest rolnictwo. Analizę ograniczono do struktur decydujących o produkcyjnych funkcjach rolnictwa (struktura użytkowania ziemi, zasiewów, obszarowa gospodarstw, średnia powierzchnia gospodarstwa), nie zapominając również o pozaprodukcyjnych funkcjach rolnictwa regionu, które powinny wykorzystywać jego specyfikę i rozwijać ważną w całokształcie gospodarki funkcję, związaną z zachowaniem cennych zasobów przyrodniczych regionu (najwyższy w kraju wskaźnik powierzchni objętej różnymi formami ochrony – 44,9%). Stąd też w opracowaniu zasygnalizowano zmiany związane z rozwojem rolnictwa ekologicznego i agroturystyki, które niewątpliwie wpisują się w wielofunkcyjny i zrównoważony rozwój cennych przyrodniczo obszarów wiejskich, a więc i optymalizację wykorzystania endogenicznych zasobów regionów dysponujących takimi walorami. Podstawę analiz stanowiły materiały GUS, wyniki Powszechnego Spisu Rolnego (PSR) z lat 2002 i 2010, dane z Ewidencji Obiektów Turystycznych prowadzonej przez urzędy gmin oraz literatura przedmiotu. Specyfika gromadzenia danych dotyczących rolnictwa nie w każdym przypadku pozwala uwzględnić w analizie rok 2004 – rok wstąpienia Polski do UE. W takich przypadkach bazowano na danych z lat 2002 lub 2005.

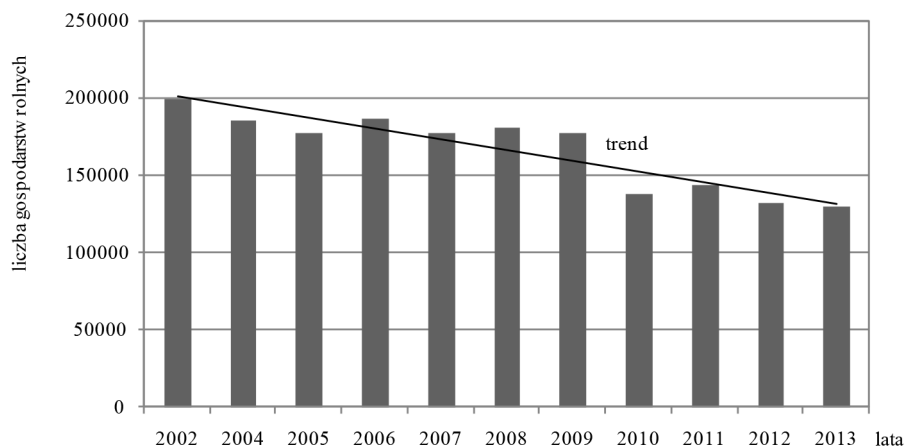
2. Wyniki badań i ich omówienie

W analizie rozwoju społeczno-gospodarczego należy uwzględniać specyfikę regionów, a zwłaszcza problemów z tego wynikających. Specyfika Podkarpacia na początku XXI w. i u progu integracji europejskiej znajdowała odzwierciedlenie w problemach wynikających z peryferyjnego, przygranicznego położenia, związanych z restrukturyzacją przestarzałej bazy przemysłowej (w dużej części wywodzącej się jeszcze z okresu COP) oraz sektora państwowego rolnictwa, które w dużym stopniu decydowały o niskim poziomie rozwoju gospodarczego regionu (mierzonego wielkością PKB brutto *per capita*), jak i o znacznym wewnętrznym jego zróżnicowaniu. Dodatkowo nakładały się na to problemy słabego ekonomicznie rolnictwa oraz peryferyjnych obszarów wiejskich, wynikające z niskiego stopnia urbanizacji

(najwyższy w kraju odsetek ludności zamieszkującej obszary wiejskie), dużego rozdrobnienia struktury obszarowej gospodarstw i małej średniej ich powierzchni oraz bardzo dużego zróżnicowania jakości przestrzeni produkcyjnej dla produkcji rolniczej (duże zróżnicowanie wskaźnika waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej – w.w.r.p.p.), w tym również z występowania obszarów górskich i górzystych oraz dużych powierzchni objętych różnymi formami ochrony przyrody [Czudec 2009; 2013; Ślusarz 2005].

Powszechnym oczekiwaniem związanym z pełnym członkostwem Polski w UE w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich była poprawa warunków życia i prowadzenia działalności gospodarczej, w tym produkcji rolniczej. Dla specyficznego rolnictwa Podkarpacia warunkiem koniecznym do tego były istotne zmiany strukturalne, pozwalające produkować efektywnie w konkurencyjnych warunkach rynkowych. W pierwszej kolejności oznaczało to uporządkowanie spraw związanych z podstawowym czynnikiem produkcji, jakim jest ziemia. Jej zasoby (wielkość, jakość, ukształtowanie rozłogu) decydują bowiem o możliwościach produkcyjnych gospodarstw, o efektywności ekonomicznej i intensywności produkcji. Duże rozdrobnienie gospodarstw w regionie wskazywało na potrzebę poprawy struktury obszarowej oraz istotne powiększenie ich średniej powierzchni, a jedyną drogą do tego było znaczące ograniczenie liczby gospodarstw.

Z perspektywy ocenianego okresu można powiedzieć, że te oczekiwania w pewnym stopniu zostały spełnione. Obserwuje się bowiem tendencję do zmniejszania liczby gospodarstw rolnych (rys. 1).

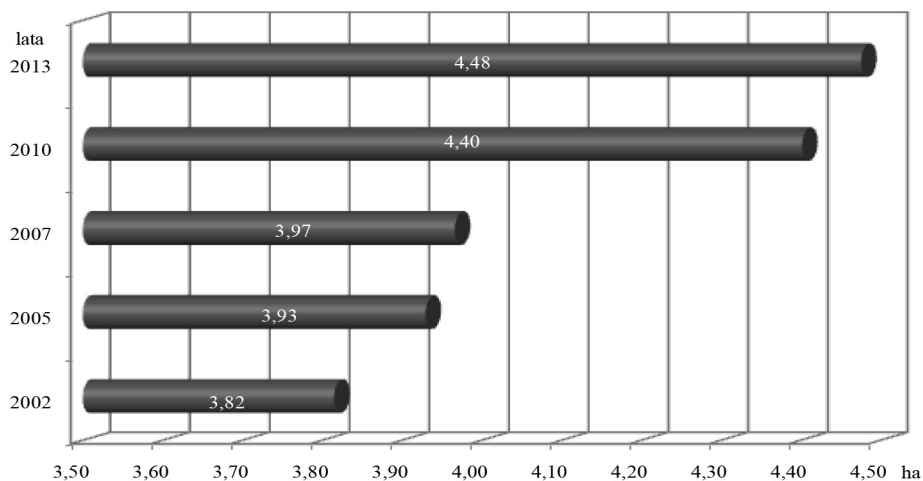

Rys. 1. Liczba gospodarstw rolnych (powyżej 1 ha użytków rolnych) w latach 2002-2013

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Liczba gospodarstw powyżej 1 ha użytków rolnych spadła ze 198 620 w 2002 roku do 129 858 w 2013 roku. Przełożyło się to na niewielką poprawę średniej po-

wierzchni gospodarstwa (rys. 2), które w regionie są nadal przeszło dwukrotnie mniejsze od średniej krajowej (9,76 ha, a dla gospodarstw o powierzchni 1 ha UR – 10,45 ha). Dodać do tego należy, że zmiany te w gminach regionu były bardzo zróżnicowane. W gminach dysponujących najlepszymi warunkami do produkcji rolniczej (najwyższy w.w.r.p.p) zmiany były niewielkie, zaś bardzo duże w gminach o najtrudniejszych warunkach, zwłaszcza w gminach górskich. To rzutuje na powstałe w regionie dysproporcje względem tego czynnika – średnia powierzchnia gospodarstwa waha się od 1,7 ha w gminie Krościenko do 16 ha w gminie Lutowiska [Ślusarz 2013a].

Rys. 2. Przeciętna powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwie

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Konsekwencją powolnych przeobrażeń w zakresie czynnika ziemi w regionie jest jedna z najbardziej rozdrobnionych w kraju struktura obszarowa gospodarstw (tab. 1). Największą w niej grupę (ponad 80%) stanowią gospodarstwa małe, o powierzchni do 5 ha użytków rolnych, prowadzące ekstensywną produkcję. W analizowanym okresie można jednak zaobserwować nieznaczną poprawę tej struktury – wzrost liczby gospodarstw największych, powyżej 20 ha UR – z 0,6% w 2002 r. do 1,9% w 2013 r. oraz zwiększenie udziału ziemi będącej w ich użytkowaniu (tab. 1).

Zmniejsza się również liczba gospodarstw najmniejszych obszarowo (tab. 2). Jednak przy ogólnym spadku liczby gospodarstw nie znajduje to wyraźnego odzwierciedlenia w prezentowanej strukturze obszarowej (tab. 1).

Podkreślić należy, że najistotniejsze zmiany organizacyjno-produkcyjne związane z modernizacją i ze specjalizacją, podnoszące zdolność do konkurencyjności gospodarstw, dokonały się przede wszystkim w grupie tych największych w regionie (powyżej 15 ha). Stało się to przede wszystkim w oparciu o dostępne fundusze unij-

Tabela 1. Struktura gospodarstw rolnych w regionie

Lata	Grupy obszarowe użytków rolnych							
	ogółem	1-2 ha	2-5	5-10	10-15	15-20	20-50	50 ha i więcej
Struktura gospodarstw rolnych								
2002	100,0	37,8	45,6	14,0	1,6	0,4	0,4	0,2
2005	100,0	36,9	46,3	13,6	1,8	0,5	0,8	0,2
2007	100,0	35,6	48,0	12,9	1,9	0,6	0,7	0,3
2010	100,0	35,8	45,7	13,9	2,3	0,8	1,0	0,5
2013	100,0	37,6	43,8	13,4	2,5	0,8	1,3	0,6
Struktura powierzchni użytków rolnych								
2002	100,0	14,0	37,9	24,1	5,1	1,8	3,1	14,0
2005	100,0	13,5	37,0	22,6	5,4	2,1	6,1	13,2
2007	100,0	13,1	38,2	21,3	5,9	2,6	4,9	14,0
2010	100,0	11,9	32,7	20,9	6,3	3,1	7,0	18,2
2013	100,0	12,1	30,8	20,0	6,6	3,1	8,8	18,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Tabela 2. Zmiany strukturalne gospodarstw rolnych regionu w latach 2002-2013

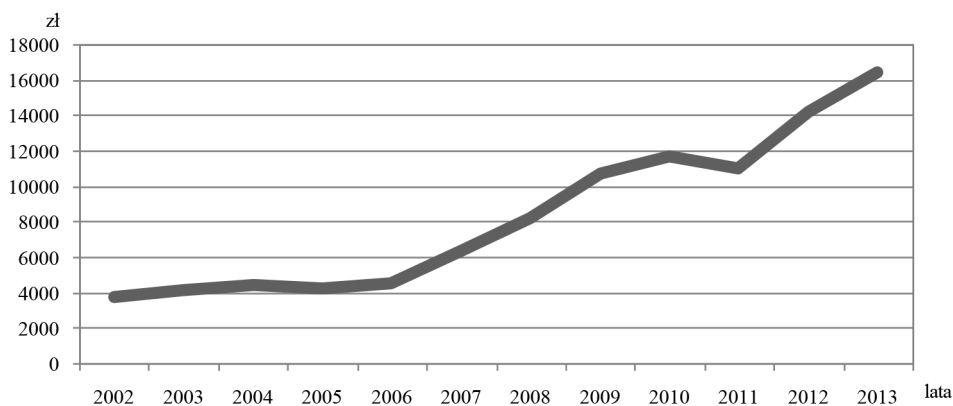
Grupy obszarowe użytków rolnych w ha	Zmiany powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach		Zmiany liczby gospodarstw	
	(+) (-) spadek			
	w tys. ha	w %	w tys.	w %
Ogółem	-176,5	-23,3	-68,7	-34,6
1-2 ha	-35,7	-33,8	-26,1	-34,9
2-5	-108,6	+37,8	-33,7	-37,2
5-10	-66,6	-36,8	-10,4	-37,6
10-15	+0,3	+0,7	0,0	-0,6
15-20	+4,2	+30,3	+0,2	+29,2
20-50	+27,3	+114,9	+0,9	+105,4
50 ha i więcej	+2,6	+2,4	+0,4	+120,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

ne. Gospodarstwa te, w większości, zaliczyć można do grupy, w której użytkowanie gospodarstwa rolnego stanowi główne źródło utrzymania – ponad 50% dochodów ogółem¹. Jednak w regionie większość gospodarstw, szczególnie najmniejszych, wy-

¹ Według PSR z 2010 roku takich gospodarstw na Podkarpaciu było ok. 8,3%, podczas gdy w Polsce było ich 27,6%.

tworza produkty rolne tylko na potrzeby własne. Jest też grupa gospodarstw (w tym, niestety, i dużych obszarowo), w których działalność rolnicza sprowadza się przede wszystkim do utrzymywania gruntów w dobrej kulturze rolnej w celu uzyskania dopłat bezpośrednich. Można zauważyć, że w wielu przypadkach dopłaty bezpośrednie, stanowiące ważny instrument wspólnej polityki rolnej i ważne źródło zasilania rolnictwa, stały się hamulcem przemian strukturalnych w zakresie poprawy struktury obszarowej gospodarstw. Dodatkową barierą, zwłaszcza w końcówce analizowanej dekady, stały się gwałtownie rosnące ceny ziemi (rys. 3). Najwyższy wzrost cen gruntów rolnych odnotowano w 2009 r. Należy się tu zgodzić z powszechną opinią, że z jednej strony ziemia dla rolników jest zbyt droga, aby w nią inwestować, z drugiej zaś zbyt tania, żeby się jej pozbywać dla uzyskania kwoty, która nie wystarczy na rozwiązanie problemów rodziny, np. na stworzenie alternatywnego miejsca pracy.

Rys. 3. Przeciętne ceny gruntów ornych w obrocie prywatnym w zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Te stosunkowo niewielkie zmiany w odniesieniu do podstawowego warsztatu pracy rolnika należy rozpatrywać nie tylko w kontekście specyfiki Podkarpacia, ale również szerzej, odnosząc to do oceny koniunktury w gospodarstwach rolnych.

Wyniki badania koniunktury w gospodarstwach rolnych² wykazały, że opinia rolników dotycząca ogólnej sytuacji własnych gospodarstw rolnych, opłacalności produkcji oraz popytu na produkty rolne w 2013 r. jest dosyć pesymistyczna, a przy pewnym zróżnicowaniu tych opinii można wskazać na występujące prawidłowości:

² Badania przeprowadzone zostały przez GUS w 2013 roku; zostały nimi objęte gospodarstwa rolne osób prawnych i jednostek organizacyjnych niemających osobowości prawnej oraz wylosowana próba gospodarstw indywidualnych (25,5 tys.) o wielkości ekonomicznej (całkowita standardowa produkcja gospodarstwa wyrażona w euro, liczona zgodnie z metodologią UE zawartą w Rozporządzeniu Komisji (WE) nr 1242/2009) powyżej 4 tys. euro (tj. powyżej 15,6 tys. zł).

- poziom pesymizmu malał wraz ze wzrostem powierzchni gospodarstwa,
- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zwierzęcej korzystniej oceniały koniunkturę niż specjalizujące się w produkcji roślinnej; najgorzej swoją sytuację oceniali użytkownicy gospodarstw wielokierunkowych,
- najbardziej optymistyczni w ocenach, zarówno sytuacji bieżącej, jak i przyszłości byli młodzi rolnicy (w wieku poniżej 25 lat),
- większość negatywnie oceniała bieżącą opłacalność produkcji rolniczej; najbardziej pesymistyczni byli użytkownicy gospodarstw wielokierunkowych, a najmniej – użytkownicy gospodarstw ukierunkowanych na produkcję zwierzęcą,
- jako najważniejszy obecnie czynnik sprzyjający rozwojowi gospodarstw wskazywano dopłaty unijne, zaś największe bariery w rozwoju produkcji rolniczej wynikają ze zbyt wysokiej ceny środków produkcji przy zbyt niskich cenach uzyskiwanych za wytwarzane produkty rolne.

Pesymizm obecny w tych opiniach nie sprzyja dynamice oczekiwanych zmian strukturalnych, zwłaszcza w takim regionie tradycyjnie słabszego rolnictwa, jakim jest Podkarpacie.

Znacznie większe zmiany strukturalne, nie zawsze korzystne, miały miejsce w produkcji rolniczej (tab. 3).

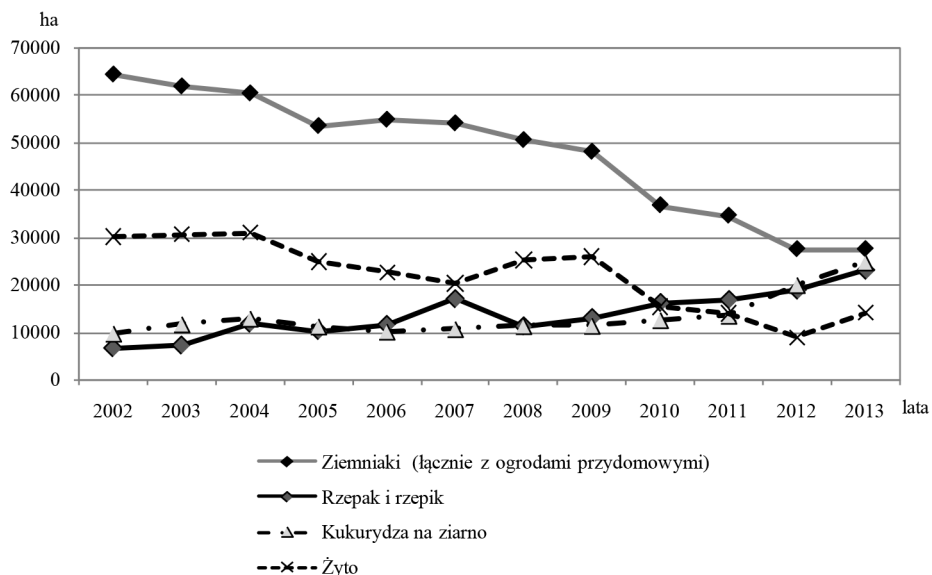
Tabela 3. Struktura zasiewów poszczególnych grup ziemiopłodów w %

Wyszczególnienie	Ogółem	Zboża	Strączkowe jadalne	Ziemniaki	Przemysłowe	Pastewne	Pozostałe
2002	100,0	70,0	0,3	17,5	3,8	5,3	3,1
2004	100,0	69,0	0,4	14,2	4,8	7,6	4,1
2007	100,0	67,9	0,2	12,4	5,7	8,3	5,4
2010	100,0	73,2	0,3	11,1	7,2	5,4	2,8
2012	100,0	76,0	0,2	8,3	7,8	5,8	1,9
2013	100,0	73,4	0,3	8,4	9,1	6,8	2,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

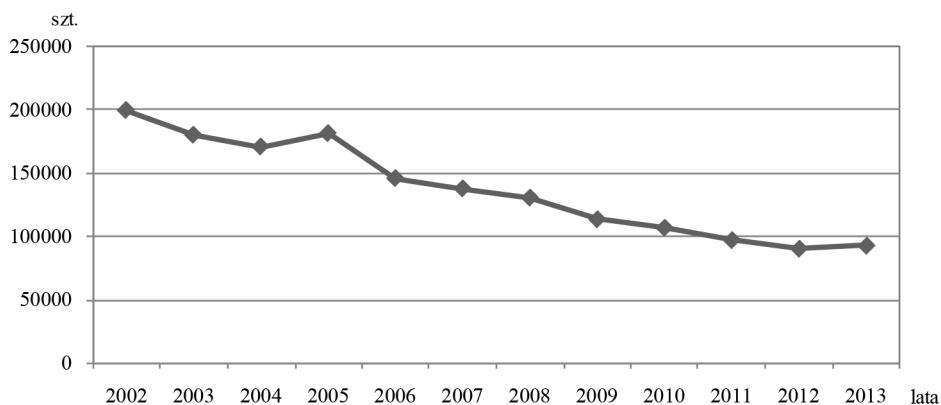
W strukturze zasiewów dominują zboża, które w 2012 roku zajmowały aż 76% powierzchni zasiewów. Tak duży udział zbóż wskazuje na duże uproszczenia produkcji roślinnej, ograniczające możliwości stosowania właściwego zmianowania i płodozmianu oraz zwiększa ryzyko produkcji [Ślusarz 2013b.] Największe przesunięcia strukturalne w zakresie produkcji roślinnej odnoszą się do grupy roślin przemysłowych i ziemniaków. Spada powierzchnia upraw żyta i ziemniaków na rzecz kukurydzy i rzepaku (rys. 4).

W analizowanym okresie znacznie zmniejszyło się pogłowie bydła, szczególnie krów (rys. 5), co miało związek z kwotowaniem produkcji mleka, a także z wyso-

Rys. 4. Powierzchnia zasiewów w badanej grupie gospodarstw

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

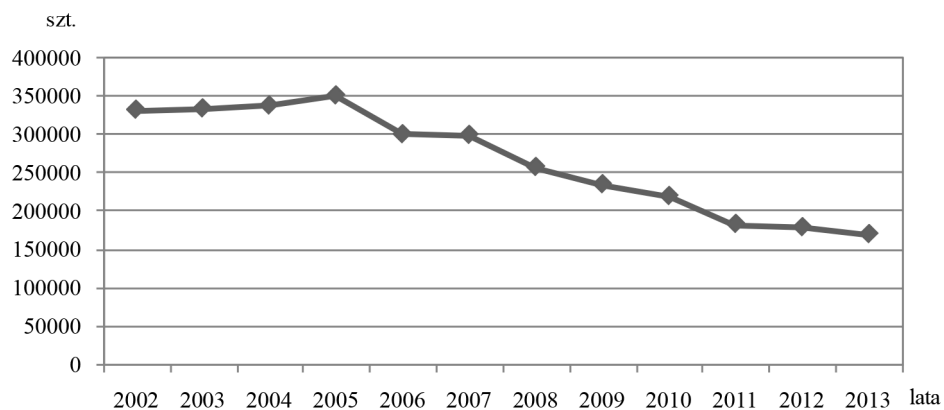

Rys. 5. Pogłowie bydła w latach 2002-2013 w sztukach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

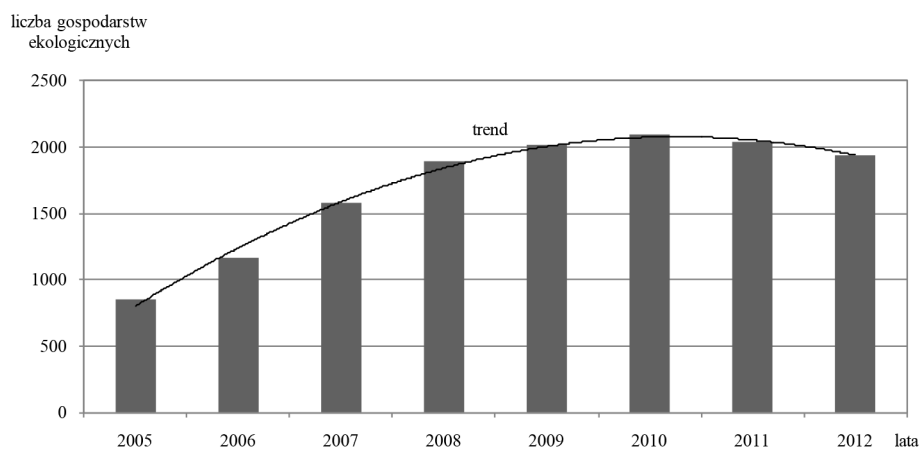
kimi wymaganiami jakościowymi dla mleka krowiego, którym część producentów nie sprostała ze względu na brak środków na niezbędną modernizację gospodarstw.

Duże wahania opłacalności chowu trzody chlewnej mają wpływ na wycofywanie się rolników z tej produkcji, co ma przełożenie na spadek pogłowia trzody (rys. 6).

Rys. 6. Pogłowie trzody chlewnej w latach 2002-2013 w sztukach

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

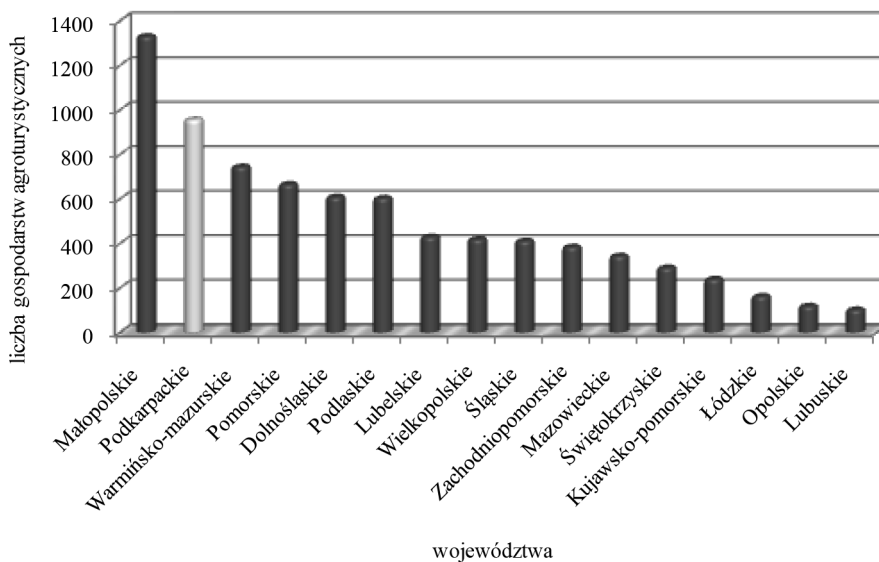
Rys. 7. Liczba gospodarstw ekologicznych (z certyfikatem i w okresie przestawiania)

Źródło: dane Głównego Inspektoratu Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych.

W świetle zasad Wspólnej Polityki Rolnej rolnictwo, oprócz funkcji produkcyjnej, spełnia również funkcję ekologiczną i krajobrazową. Stąd też preferowany staje się model gospodarstwa wielofunkcyjnego i przyjaznego środowisku. Takie podejście jest szczególnie istotne dla małych gospodarstw, w których może być prowadzona produkcja dobrej jakościowo i ekologicznej żywności z wykorzystaniem tradycyjnych, regionalnych receptur. Dzięki temu mogą zostać zachowane walory krajobrazowe i kulturowe oraz powstawać atrakcyjne miejsca rekreacji i wypoczynku.

Województwo podkarpackie ze względu na swoją przyrodniczą i społeczną specyfikę stanowi dobre miejsce do rozwoju rolnictwa ekologicznego. Obszary o szczególnych walorach przyrodniczych prawnie chronionych zajmowały w 2013 r. 44,9% powierzchni województwa (32,5% średnia krajowa).

Dlatego bardzo pozytywnie należy ocenić systematyczny wzrost liczby gospodarstw ekologicznych – od 403 w roku 2004 do 2091 gospodarstw w 2010 roku. W następnych latach odnotowano ich niewielki spadek (rys. 7). Gospodarstwa ekologiczne posiadały w użytkowaniu prawie 6% powierzchni użytków rolnych województwa (w kraju użytkowały prawie 4%). Wzrost liczby gospodarstw ekologicznych nie szedł jednak w parze ze wzrostem ekologicznej produkcji towarowej. W strukturze użytków rolnych będących w użytkowaniu gospodarstw ekologicznych przeważały użytki zielone (łąki i pastwiska trwałe) – ponad 60% (w kraju jest to prawie 38%), często przy braku produkcji zwierzęcej. Ograniczone przychody ze sprzedaży produkcji, ciągle słabo rozwinięta dystrybucja i przetwórstwo produktów ekologicznych w regionie, przy długim okresie przestawiania (konwersji) gospodarstwa i skomplikowanej certyfikacji nie sprzyjają, na obecnym etapie, wykorzystaniu walorów regionu dla rozwoju tej funkcji rolnictwa.

Rys. 8. Liczba gospodarstw w regionie na tle kraju, 2013 rok

Źródło: dane z prowadzonej przez urzędy gminy Ewidencji Obiektów Turystycznych.

Wspomniane już walory przyrodnicze i bogate dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich regionu sprzyjają rozwojowi turystyki, a zwłaszcza agroturystyki (zaliczanej do coraz bardziej preferowanej aktualnie turystyki alternatywnej, przyjaznej

środowisku). W badanym okresie nastąpił znaczący przyrost gospodarstw agroturystycznych. Podkarpackie zajmuje 2. miejsce w kraju (za małopolskim) pod względem ich liczby (ponad 12% gospodarstw agroturystycznych w kraju w 2013 r.) oraz liczby miejsc noclegowych w tych gospodarstwach (ponad 8 tys.).

Agroturystyka jest ciągle niewykorzystaną szansą rozwoju, szczególnie dla małych gospodarstw, niewyspecjalizowanych w produkcji rolnej i sprzedających jedynie sporadycznie nadwyżki produkcji (zwłaszcza mając na uwadze to, że przyczynia się ona do powstawania nowych miejsc pracy poza gospodarstwem). Ma to duże znaczenie, biorąc pod uwagę wysoką stopę bezrobocia w województwie, a szczególnie na terenach wiejskich.

3. Zakończenie

Analiza wykazała, że zachodzące w ostatniej dekadzie zmiany strukturalne okazały się niedostateczne do poprawy konkurencyjności rolnictwa regionu (pomimo istotnego zasilania środkami z UE). Wyraźny postęp, choć również mniejszy od oczekiwanego, nastąpił w odniesieniu do rozwoju pozaprodukcyjnych funkcji rolnictwa Podkarpacia – rolnictwa ekologicznego i agroturystyki. Wydaje się, że bez skoordynowanego wsparcia instytucjonalnego trudno będzie liczyć na dużą zmianę istniejącego stanu.

Literatura

- Czudec A., 2009, *Możliwości i bariery rozwoju regionu*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Ślusarz G., 2005, *Studium społeczno-ekonomicznych uwarunkowań rozwoju obszarów wiejskich w świetle zagrożenia marginalizacją – na przykładzie województwa podkarpackiego*, Wyd. Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów.
- Ślusarz G., 2013a, *Wyzwania rozwojowe regionów rozdrobnionego rolnictwa*, Roczn. Nauk. SERiA, tom XV, z. 6, s. 305.
- Ślusarz G., 2013b, *Zasoby ziemi Podkarpacia i ich wykorzystanie*, [w:] *Strukturalne i przestrzenne uwarunkowania rozwoju podkarpackiego rolnictwa*, red. A. Czudec, M. Cierpień-Wolan, Wyd. FOSZE, Rzeszów.
- Wilkin J., 2013, *Cele i zasady koordynacji polityk wspierających rozwój zrównoważony*, STUDIA KPZK PAN, tom CLIV, s. 25.

STRUCTURAL CHANGES IN AGRICULTURE IN PODKARPACIE IN THE DECADE OF POLAND'S FULL MEMBERSHIP IN THE EUROPEAN UNION

Summary: The paper presents an assessment of structural changes in agriculture of the Podkarpacie Voivodeship during Poland's full membership in the EU. The analysis was limited mainly to the structures which determined the production functions of agriculture without neglecting its non-productive functions, which should take advantage of the specificity of the region. Therefore, the paper refers to the changes associated with the development of organic farming and agro-tourism, which undoubtedly fit in multifunctional and sustainable development of valuable rural areas of the region. The analysis showed that changes of the last decade had proven to be insufficient to improve the competitiveness of agriculture in the region. A considerable progress has been made in relation to the development of the non-productive functions of agriculture of Podkarpacie – organic farming and agro-tourism.

Keywords: structural changes, productive and non-productive functions of agriculture, organic farming, agro-tourism.